

A világ(gazdaság) Canossa-járása

*Ember ember ellen csatázik,
Mi egyesítsen, nincsen eszme,
Rommá dőlt a Messiás háza,
Tanítása, erkölcsse veszve...
Oh, de hogy állattá süllyedjen,
Kinek lelke volt, nem lehet!...
Hatalmas Ég, új Messiást küldj:
Beteg a világ, nagy beteg.*
Ady Endre: Karácsony (1899)

Beteg a világ, pontosabban annak bálványozott szíve-lelke, a világgazdaság. A hirtelen jött betegség mindenkit meglepett, egyrészt időzítése, másrészt a gócpontja miatt. A globalizáció álmvilágában úgy tűnt, az ember mindent meg tud vásárolni, utazhat a legtávolabbi földrészek városaiba, a Húsvét-szigetre, ha kedve tartja, akár a világűrbe is tehet egy sétát szabad víkendjén. Megvehető az új szív a megfáradt helyett, kicserélhető az elkoptatott vese, plasztikai műtéttel megszabadulhatunk évek során fölszedett 20–30 kilogrammos súlyfeleslegünktől, és úgy hittük, semmi, de semmi nincs, ami ha másképpen nem, kölcsönökkel nem érhető el – és mégis hirtelen s váratlanul kipukkadt a világgazdaság lufija. Nem máshol, mint a jóléti állam fellegvárában, a neoliberalista közfelfogás bölcsőjében, az Egyesült Államokban, ahonnan továbbgyűrűzik világszerte, s így felénk is.

Közben pedig akadnak kellemes dolgok is, talán a rend kedvéért, hogy az ember ne essen depresszióba, ne tegyen kárt magában – ami ezen a síkföldi tájon amúgy is dívik olyan dolgok miatt, amiknek az itt élő ember öröktől fogva csak szenvedő alanya. A jó hírek időzítése viszont már mosolyogni való volt, például az anyaországi sajtónak az a túllihegése, amivel az Egyesült Államokba való vízummentes utazás lehetőségeiről szólt, egyidejűleg, egy napon a válság kitörésével. Nem volt más, hát akkor tálaljuk ezt a semmit meg nem oldó utazási lehetőséget, a hirtelen kitört világválság ellensúlyozásaként. Folyt a bejáródott agymosási kísérlet, jellemző képet adva a média világáról, arról a kaptafa-reakcióról, amit a váratlanul jött kihívásokra szokott adni.

„Egy jó hír törli a rosszat” elv az anyaországban azonban pontosan annyit nyom a latban, mint a szerb állam reakciója a világválság első heteiben: mi annyira kívül esünk a tőzsdei világgazdaságon – hála istennek –, hogy nem fog érinteni bennünket, gazdasági romlást okozni ez a tőzsdei hecc – hirdette öles betűkkel a kormányhű szerb sajtó. Az élet, illetve a valóság – de nevezhetném igazságnak is – azonban gyorsan rácsúfol azokra, akik mindenhatóként tetszelegve, az élet urainak hiszik és hirdetik magukat. Mindkét átverésre szánt állami reakciót nevetségessé tették az alig pár nap múltán elkövetkező történések: soha nem látott mélységekbe zuhant a tőzsde-index, rohamosan gyengült az erősnek hitt nemzeti valuta, bankok mentek tönkre, emberek ezrei veszítették el biztosnak hitt állásukat. Kitűnt, hogy a politikum bizonygatásai fabatkát sem érnek, ettől még senki sem lesz boldogabb, sőt egyre bizalmatlanabbá váltak az emberek a bankok mellődöngetése nyomán, az állami intézmények válságot becsmérelő legyintgetései láttán, menekítette pénzét, értékpapírjait a zuhanásszerű romlástól, aki csak tehetette. Sajnos, a rosszul elsült kísérleteknek áldozatai is voltak mindenkor, és vannak ma is. Akadtak olyanok, akik az államba és szabadpiac változhatatlanságába vetett bizalmuk elvesztése miatt fizikai létüket áldozták fel – mert csak ez maradt – a neoliberalizmus máglyáján.

A helyzet ma már hasonlít a hanyag orvosnak ama téves ténykedéséhez, amikor is a tegnapi diagnosztikai ismérvek tudatában kezeli a betegét, kiadja a gyógyszert a tegnapi szimptomák alapján, nem számol azzal, hogy azóta 24 óra múlt el, s nyugodtan hazamegy, holnap reggel ugyanezt megismétli, és így mindig az események után kullog egy lépéssel, a baj pedig rohamosan terjed. A globalizált világ súlyosan megbetegedett, mégpedig nem más, mint a liberális gondolkodás túltengései miatt, s ahogy a gazdasági szakemberek mondják, „nem proaktív, hanem reaktív mind a monetáris, mind a fiskális politika”. Mikor rákérdezzünk, milyen mély is a válság, van-e kiút és merre, a gazdasági szakemberek számunkra olyan felfoghatatlan számokat emlegetnek nekünk, kispénzű halandóknak – kétezer milliárd dolláros veszteséget

–, aminek nagyságára csak pánikszerű félelem lehet a válaszuk.

A globalizáció a társadalmat fogyasztói gépezetnek tekinti, s aki ide be nem sorolható, azt az „élni nem tudás”, az „életre nem való” címkével korbácsolja ki udvarából. Ráadásul olyan gépies szerkezetként kezeli a markába hullott társadalmat, amely – a piacgazdaság előnyeinek köszönhetően –, romolhatatlan, holtából is képes főnixként újraéledni, akárha egy óraszerkezet lenne, amelynek tervrajzát és garancialapját a multinacionális cégek a páncélszekrényükben őrzik. Megbízható élet ez – ismételtgették –, aludjunk csak nyugodtan, hiszen az új messiás, „a láthatatlan kéz” (Adam Smith metaforája a piacgazdaságról) jól irányítja a világot, harmóniát kovácsol az önérdékből, az élvezetek halmozásából pedig képes közérényt varázsolni. Mindezek tetejében a földet ki nem fosztható feneketlen kincsesládának képzeli, amolyan Illés korsójának, illetve ennek örökösöként kezeli kénye-kedve szerint, akár egy meggondolatlan, éretlen suhanc a rábízott apai örökséget. A józanul gondolkodó szakértők szavát elnyomja a reklámok túlhangosított zsvajva, hiába ismétlik a rekedtségig a kitartóbbjai, hogy az ennyire túlfűtött globalizáció környezeti, szociális és egyéb katasztrófákba torkolthat, és hosszú távon nem tartható fenn. Megsülünk vagy megfagyunk (ami ma már nagyon is valóságosnak és lehetségesnek tűnik), nekik mindegy, folyik az „ez a nap is elmúlt” életmód, és a „jóléti társadalom” adta előnyökbe szédült emberiség nem képes korlátokat emelni a cinikus és kegyetlen multi-törekvéseknek. Azt hirdették a neoliberális apostolai, tejből-vajból fürdik mindenki, egy dolgon van: kis cédulára jegyezzük fel rossz érzéseinket, s azokat egy szemetesládába dobva máris mindenki boldog lesz. De senki sem lett boldogabb. A jogot ehhez a hatalombirtokláshoz az értelem adja meg, holott az állat (ha hagyják), de különösen a növényvilág természetesebb életet képes élni a féktelen étvágyú fogyasztó-felhalmozó embernél. A XX. század második felében még úgy tűnt, a piacgazdaság jól működik, és akadálytalanul halad a jóléti társadalom megvalósítása felé. A gazdasági szabályokat betartották, a kemény munka, a tanulási hajlandóság, a befektetések folyamatossága és a visszafogott fogyasztás társadalmi szintű bizalmat szült, mígnem a neoliberális túlkapások nem erodálták az érzékeny rendet. A múlt század utolsó évtizedében feltörő fiatal generáció birtoklási vágya szinte kielégíthetetlenül vált, teljesíthetetlen követelményekkel lépnek fel az őket kiszolgáló intézményekkel szemben, amin nemcsak a bankrendszer, hanem az azt irányító politikum is értendő. A politikum, a világregend felbomlásának fő

beindítói és egyben haszonélvezői serényen csillapították néha felsajgó lelkiismeretünket, azt hirdelve, hogy erkölcsös az, ami hasznos, ugyanakkor a szabadság fogalmát összemosva a szabadossággal, keresztülgázolnak az örökérvényű rousseau-i felismerésen, miszerint „nem az a szabadság, hogy azt teheted, amit akarsz, hanem, hogy nem kell megtenned, amit nem akarsz”.

A ma emberét gúzsba köti, az álmát is megfertőzi az állandó hatékonyság kényszere. A globalizált média ezt az embertelen hajszát fokról fokra élénkíti, hiszen ő a ritmusadó, ennek szemelték ki gazdáik ebben a céltalanul bolyongó gályarabhajó-szerű életben. A gagyitelevízió, a bulvársajtó, a hitványrádió hazugságrikoltozása azt szajkózza, azzal alakítja a saját képére a társadalmat, lúgozza ki az emberek agyát, hogy így van jól, ez a haladás. Ráadásul mindezt a közösség, az emberi viszonyok, a család, a környezet kárára teszi. Olyan területekre is behatol, amelyek természetüknél fogva nem versenyképesek, mint például az oktatás, az egészségügy, a szociális intézmények. Mohóságában olyan helyrehozhatatlan károkat okoz, mint elefánt a porcelánboltban. A globalizációval szövetkező neoliberális gondolkodás az egyéni életmód feltétlen szabadságára hivatkozva elutasít minden beavatkozást az irodalom, tudomány, művészet, szex, szerencsejáték, prostitúció, alkohol, eutanázia, könnyű drogok területén. Nemcsak az államot akarja kiűzni ezeknek a területeknek a felügyeletéből, szóhasználatuk szerint az „éjjeliőr” szerepét kínálva fel, hanem a vallásszabadság örve alatt a vallás, a hit befolyását is le szeretné nullázni, s így válik az ateizmus védőbástyájává. A közösséget fenntartó erkölcsi értékek felbomlanak, erodálódnak az emberi társadalom alapvető sejtjének, a családnak a szerepe is. A házasságon kívül született gyerekek száma rendkívül gyorsan nő minden iparosodó államban, kivéve a katolikus Spanyol- és Olaszországot, valamint Japánt. Az irodalomban eluralkodott a posztmodern (minden más formát kizárva az írott és pénzelt médiából), szétzúzza a hagyományos vagy akár a modern irodalom nyelvezetét is, annak esztétikai és etikai kánonját. A szavak játékos összerakása a cél, s könnyedén nyúl olyan szóhasználatokhoz, amelyeket irodalmunkban eddig hagyományosan erkölcstelen tényezőként mellőztek. Jellemzője még a vég nélküli kísérletezés, pusztán a kísérlet kedvéért.

Végkövetkezményként az ember egyszerre egyedül marad hit, család, erkölcsi támasz és kulturális gyökerek nélkül. Ői felhalmozott javai tetején, és magába roskadva álmodja vissza elvesztett Édenét. Ez az állapot szüli a nosztalgiahullámot, amely az

utóbbi időkben egyre jobban hódít. Csak hát nosztalgizással nem lehet újraépíteni az eltékozolt társadalmi tőkét, amit kínkeserves lemondásokkal generációk építettek ki: a közösségi élet kulturális normáit, a hagyományok, az íratlan szabályok összességét, amely civilizációnk záloga, a szolidaritás érzését, a családközpontúságot, a nemzeti hovatartozás közösségformáló erejét, az egymás iránti bizalmat és végső soron a felsorolt értékek között is a legnagyobbat: a felebarát iránti szeretetet. Mindezeket a morális értékeket megtámadta, kigúnyolta, a tönk szélére juttatta az alapvető eszméitől elrugaszkodott, ma világszerte uralomra törő szélsőséges liberalizmus. Példaképpen hadd idézzek anyaországunk kulturális életéből néhány friss „gyöngyszemet”, amelyekhez nem kell kommentár: a Magyar TV közszolgálati csatornája olyan iskolaigazgatókról tudósít, akik homoszexuális egyéneket engednek a diákok elé, hogy magyarázák meg a másság fogalmát. A TV2 csatornán egy ismert újságíró arról beszél, hogy a Kádár-korszak ügynökei jelentgetéseikkel és megfigyelgetéseikkel tulajdonképpen nem ártottak senkinek! Illetve, ha van ilyen, lépjen elő. A zsarnokság tehát nem is volt zsarnokság, Illyés Gyula az ország ablakán valahova messze az Óperenciás tengeren túl tekintett versének írása közben. Szemet hunyni Srebrenica, Kórógy, Szentlászló, Dubrovnik, Szarajevó, Bihać, Vukovár, Eszék tragédiája fölött, szintén erkölcsi válságról tanúskodik. De mit mondjunk Bush amerikai elnök agresszív politikájáról, amit a világ számos állama ellen irányított?

A bevezetésben egy orvosi hasonlattal igyekeztem szemléltetni világunk és a világgazdaság állapotát. Befejezésként szintén egy hasonlóságot, szakmabeli metaforával élnék: ha súlyos betegségéből felgyógyítanak az orvosok egy beteget, aki – mindenki tudja – maga is bőven hozzájárult betegségéhez eddigi életvitelével, vajon ez a lábadozó beteg folytathatja-e eddigi életmódját? Természetesen nem, gyökeresen meg kell változtatnia, ha élni akar.

„Meg tudjuk, és meg is fogjuk oldani ezt a krízist. A terv, amelyet végrehajtunk, agresszív. Ez a helyes terv – mondta Bush elnök és hozzátette –, időre lesz szükség ahhoz, hogy teljesen hasson”. Higgyünk neki, de csak egy feltétellel: Isten segítségével nélkül ezt a vágatató, öncélú ördögszekeret nem lehet megállítani, vagy csak ideiglenesen. A világ egyházainak

összefogására és együttes akciójára lenne szükség ahhoz, hogy leállítsák ezt a szökőár sebességével a társadalom testébe fúródott, zabolátlanul romboló gonoszt, amely anyagi, lelki és humán válságba sodor hívőt és nem hívőt egyaránt. A három nagy egyistenhívő egyháztest: a római katolikus, az Egyházak Világtanácsába tömörült 350 protestáns, anglikán, ortodox, ókatolikus és régi keleti egyházak, miközben rámutatnak a globalizáció roppant gazdasággyarapító erejére, sok tekintetben hasonlóképpen szorgalmazzák annak humánussá formálását. Legradikálisabban az Egyházak Világtanácsa tette ezt: „*A hidegháború utáni zűrzavar döntő jellemzője a neoliberalis szabadpiaci gazdaság rákényszerítése a globális társadalomra. A piac nevében a gyengébb államok erejét nagymértékben csökkentették azért, hogy ne tudják megvédeni szuverenitásukat és nemzeti érdekeiket. A nemzetközi viszonyok olyan alapvető elvei, mint az igazságosság és becsületesség kiszorulnak a profithajhászok csapásai nyomán. Mindez eltérő módon hat a gazdagokra és a szegényekre. Az emberek körében reménytelenség, harag és kiábrándultság uralkodik. Korunk egyetlen más rendezőerejének sincs olyan gyengítő hatása a közösségekre, a nemzetekre, az államra és az egyházra...*”

A római katolikus egyház szemszögéből igen fontosak a pápai enciklikák, amelyek közül, e szempontból vizsgálva, kiemelkedik a 20. század nagy jelentőségű átalakulásait elemző Centessimus annus (1991), amely elfogadja ugyan a piacgazdaság alapvetően nagyobb hatékonyságát, ám szükségesnek tartja és szorgalmazza egy igazságosabb és egyenlőbb elosztásra épülő világ megteremtését.

A harmadik nagy egyistenhívő egyház, az iszlám egyöntetű állásfoglalását nagyban zavarja és befolyásolja az egyre jobban elmérgesedő viszony a Nyugattal, de az is, hogy az iszlám közösségek a világ különböző térségeiben igen ellentétes irányzatokat, gyakran végleteket képviselnek a fundamentumizmustól a türelmes együttélés gyakorlatáig.

A fent elmondottakból kiviláglik, hogy sajnós, naivság lenne elvárni a három nagy egyistenhívő egyháztól gyors és egyöntetű választ a világválsággal kapcsolatban. Pillanatnyi célja a bajba került társadalomnak egy lehet: az értelem és a hit szövetségével egy hiteles keresztény álláspont sürgős kialakítása.